

The article addresses the problem of determining civil status of informal organizations.

В статті розглядаються проблеми визначення громадянсько-правового статусу неформальних організацій.

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ВИНИКНЕННЯ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Льченко Г. О.,

*старший викладач кафедри цивільних та кримінально-правових дисциплін УДУФМТ,
здобувач НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України*

У статті аналізуються передумови виникнення страхування, страхових правовідносин та відповідні джерела правового регулювання цих відносин. Досліджуються виникнення та розвиток страхових правовідносин на території сучасної України.

Ключові слова: страхування, страхові правовідносини, страхова діяльність, передумови виникнення, правове регулювання.

Прагнення людей до збереження свого майна та мінімізації збитків від його пошкодження чи втрати стало підставою для формування суспільного та приватного інтересу спочатку до виникнення, а в подальшому і до розвитку страхової діяльності.

Страхування як вид діяльності є достатньо ефективним фінансовим та правовим засобом захисту інтересів і прав та має достатньо тривалий історичний шлях свого розвитку. Як справедливо зазначається в працях вчених, які досліджували історично-правові витоки виникнення страхування як окремого виду діяльності, знання історії становлення страхової справи у цілому та виникнення страхових відносин зокрема допомагають зорієнтуватися у сучасних процесах, що відбуваються на страховому ринку, будувати страхові правовідносини з урахуванням досвіду, нагромадженого за багаторічну історію зарубіжного й вітчизняного страхування, та прогнозувати тенденції його розвитку [1, с. 9]. Тому дослідження та врахування історичного досвіду виникнення страхування надасть можливість ефективно удосконалювати сучасний механізм правового регулювання страхових відносин.

Дослідженням історико-правових аспектів виникнення страхування та страхових відносин займалися, зокрема, такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: В. Д. Базилевич [2], К. Г. Воблий [3], О. Д. Вовчак [4], О. В. Кашкарьова [5], Л. Л. Кінашук [6], В. П. Крюков [7], А. Манес [8], В. В. Мачуський [9], В. К. Райхер [10], С. К. Реверчук [4], В. І. Серебровський [11], Г. Ф. Шершеневич [12] та інші.

Огляд окремих історико-правових аспектів страхування та страхових правовідносин наявний у роботах економічного спрямування вітчизняних та зарубіжних вчених: О. О. Гаманкова [13], С. С. Осадець [14], Л. І. Рейтман [15], В. М. Фурман [16], К. Є. Турбіна [17]. У фаховій літературі відбивається багатоманітність підходів до періодизації та класифікації видів страхування, що, на нашу думку, перешкоджає формуванню загально визнаного розуміння основних засад та принципів досліджуваних понять.

Метою цієї статті є узагальнення та систематизація основних поглядів і концепцій історичних передумов

виникнення страхування, страхових правовідносин та відповідних джерел правового регулювання.

Перші ознаки страхування як окремого виду діяльності виявилися досить давно. Це можна стверджувати, посилаючись на дослідження історії стародавнього Шумеру (III тисячоліття до н.е.) та Вавилону (XVIII ст. до н.е.). Так, у шумерів у третьому тисячолітті до нашої ери торговцям видавали грошову позику для створення «спільної каси», щоб захистити їхні інтереси на випадок втрати вантажу під час перевезення. Пізніше територія, де проживав цей народ (теперішній Ірак), відійшла рабовласницького Вавилону. Закони вавилонського царя Хаммурапі (1792—1750 рр. до н. е.) вимагали укладення угоди між учасниками торговельного каравану про спільне покриття збитків у разі несподіваної пригоди, наприклад, нападу на когось із них розбійників [14].

Договори подібного змісту, тобто договори, що передбачали попереднє акумулювання коштів для покриття можливих збитків, укладалися також у стародавні часи, за свідченням Талмуду, у Палестині та в Сирії на випадок падежу худоби, розтерзання хижаками, крадіжки або зникнення віслюка у кого-небудь з учасників каравану [10, с. 40]. Звісно, можна стверджувати, що в даних відносинах ще було мало спільного із сучасним розумінням ознак страхування, однак, безперечно є й те, що в них простежується прагнення суб'єктів захистити свої майнові інтереси.

Так, у Стародавньому Єгипті існували на основі своєрідного взаємного страхування товариства релігійного характеру, що мали на меті надання допомоги родинам своїх померлих членів. Подібного роду релігійні товариства під назвою *collegia tenuiugum* існували і в Стародавньому Римі. Ці колегії збирали зі своїх членів внески та виплачували родичам певну суму грошей на поховання померлого учасника товариства — голови сім'ї [11, с. 4].

Таким чином, розвиток страхування у стародавні часи відбувався за принципом взаємодопомоги. На цьому етапі у суб'єктів, які надавали допомогу постраждалим особам, ще не було мети отримання прибутку від надання цієї послуги. Також не існувало і спеціально сформованого страхового фонду, з якого би здій-

снювалися виплати. Примітивна організація страхового фонду виражалася у зобов'язаннях відшкодувати збитки в порядку наступного розподілення між всіма учасниками. Тому найпростішою формою страхового захисту на той час було натуральне страхування, і лише згодом товарно-грошові відносини замінили натуральне страхування на страхування у грошовій формі.

Перші згадки про страхування на території сучасної України, на переконання більшості науковців, пов'язується із періодом Київської Русі та такою історичною пам'яткою вітчизняного права як «Руська правда» (XI ст.).

Зокрема, ст. 3–8 «Руської правди», що містять положення про майнове відшкодування збитків громадою у випадку вбивства, надали підстави О. Д. Вовчаку [4, с. 42], Ю. О. Заїці [18, с. 9], С. К. Реверчуку [4, с. 42] стверджувати про існування первинних форм страхування у Київській Русі.

Слід визнати й інші думки в питанні визначення часового періоду початку правового регулювання страхових відносин. Наприклад, В. В. Мачуський стверджує, що теза про наявність ознак правової регламентації первинних форм страхування в положеннях статей «Руської Правди» є недостатньо обґрунтованою [9, с. 15], натомість ознаки правового регулювання страхових відносин, на думку вченого, проявляються в більш пізніх джерелах, таких як Грамота на права і вигоди містам Російської імперії (Жалувана Грамота) від 21.04.1785 р. та Звід законів Російської імперії.

Вважаємо необхідним підтримати думку В. В. Мачуського стосовно того, що «Руська Правда» не містить ознак правової регламентації первинних форм страхування. Погоджуємося і з тією тезою, що сплата віри (штрафу) у випадку вбивства є санкцією, яка передбачається нормами, що містяться в положеннях ст. 1–3 «Руської Правди» [9, с. 13], проте ототожнення цієї санкції з правовими наслідками, характерними для страхових відносин, є не зовсім коректним, оскільки вчинення злочину чи правопорушення є підставою для відмови у страховій виплаті. А отже, як правильно зазначає В. В. Мачуський, у даному разі йдеться про своєрідні фінансові наслідки у зв'язку з вчиненням правопорушення, тобто про захист протиправних інтересів, які не можуть бути об'єктом страхування [9, с. 13].

Аналогічними можуть бути аргументи на доведення тези про неможливість визнання положень ст. 6 і 8 «Руської Правди» такими, що регулюють страхові відносини. Вважаємо, є некоректним порівняння сплати віри (штрафу) громадою і вбивцею (ст. 6, 8 «Руської Правди») зі страхуванням цивільної відповідальності, оскільки майнові інтереси, що становлять предмет договору страхування, пов'язані зі скоєнням вбивства, є протиправними, а тому вони не можуть бути предметом договору страхування взагалі і предметом договору страхування цивільної відповідальності зокрема [9, с. 14]. Тому стверджувати про правове регулювання страхування на теренах сучасної України в період існування Київської Русі, на нашу думку, є помилкою.

Водночас, як справедливо зазначає В. І. Серебровський, наведені вище та інші подібні приклади можна розглядати як певні зародкові форми страхування, що послугували подальшому виникненню страхування

та страхових відносин. Поділяємо думку що виникнення страхування на підприємницьких засадах, тобто здійснення діяльності з метою отримання прибутку, пов'язане з таким явищем, як морське страхування, що зародилося у XII ст. у Середземномор'ї [11, с. 4].

Механізм морського страхування на початку виявлявся з договору бодмереї. Сутність цього договору полягала в тому, що кредитор виплачував страховальникові страхову суму, а потім у разі вдалого закінчення плавання, тобто за відсутності страхового випадку, кредиторіві поверталась авансована сума плюс премія за бодмерею. Згідно із сучасним розумінням це було «страхування навпаки». Кредитори вимагали за надані на умовах бодмереї страхові суми великих премій (від 15 до 100 %). Тому інколи ці умови страхування називають морською позикою [14]. У XIV ст. з'явився документ (поліс), який страховик видавав судовласнику для підтвердження укладеної страхової угоди. Перший морський поліс, який дійшов до нас, був виданий у 1347 р. на перевезення вантажу з м. Генуя на о. Майорка на кораблі «Санта Карла» [4, с. 40].

В епоху середньовіччя (X–XIV століття) в Європі зароджується ще один особливий вид страхування — гільдійно-цехове. Гільдії об'єднували людей різних професій, а цехи були об'єднаннями ремісників. Спочатку в угодах про страхування ні умови, ні розмір виплат у разі настання нещасного випадку не обумовлювалися. З часом гільдійно-цехове страхування вдосконалювалося, зокрема завдяки запровадженню регулярних страхових внесків, встановленню переліку страхових випадків, із настанням яких передбачалося відшкодування з урахуванням ступеня ризику. Передбачався розмір виплат з цехової каси та взаємодопомога членів гільдії задля зменшення збитків, спричинених стихійними лихами, грабунками [6, с. 10].

Прикметним є те, що саме в середні віки вперше виникають організації, які займалися діяльністю з надання страхових послуг. Так, перше страхове товариство було засновано селянами у XII ст. в Ісландії для взаємного захисту майна від пожеж та загибелі худоби. У XII–XV ст. на території сучасної Італії (у містах Флоренція, Венеція, Генуя) виникають перші організації взаємного транспортного страхування.

Досліджуючи вказаний період та страхові відносини того часу, В. К. Райхер визначає його як докапіталістичний тип страхування, який об'єднує античне та феодальне страхування, а основною ознакою даного суспільно-історичного типу страхування є принцип взаємодопомоги, що здійснюється переважно у професійно-корпоративних об'єднаннях [10, с. 86]. Окрім того, характерним для цього типу страхування, на думку вченого, є те, що страховик ще не відокремився від страховальника, тобто, один і той же торговий чи ремісничий колектив виступає як у ролі колективу страховиків, так і в ролі колективу страховальників. На цьому етапі ще не існує і спеціально створеного страхового фонду з регулярними внесками його учасників.

Починаючи з XVII ст., страхування розвивається як самостійний вид підприємницької діяльності, що функціонує не за принципом взаємодопомоги, а з метою

отримання прибутку. З кінця XVII ст. виникають і розвиваються страхові товариства: акціонерні та взаємні [10, с. 105]. Найбільш поширеною організаційною формою страхових товариств стали акціонерні товариства, які досягли повного домінування у XIX ст.

У період XVII–XIX ст. виникають нові види страхування: страхування від вогню, сільськогосподарське страхування, страхування від граду, падежу худоби, страхування від нещасних випадків, страхування відповідальності громадян, сухопутне транспортне та інші види майнового страхування.

Треба зазначити, що в даний період європейські країни досягли значних успіхів у правовому регулюванні страхування та страхової діяльності. Так, спочатку Іспанія посідала пануюче місце у сфері страхового права (XV–XVI ст.), потім Франція (XVII–XVIII ст.), далі Німеччина (XVIII–XX ст.). При цьому, саме в Німеччині в 1908 р. була проведена перша страхова кодифікація [10, с. 118]. У морському страховому праві домінуючі позиції зберігає Англія, що підтверджується кодифікацією англійського морського страхового права (Marine Insurance Act, 1906 р.) [10, с. 116].

Період із середини XIX до початку XX ст. характеризується розвитком комерційного страхування та функціонуванням монополістичних страхових об'єднань, картелів та концернів.

На початку XX ст. страхування характеризується такими важливими особливостями: 1) концентрація страхових підприємств; 2) багатоманітність форм та видів страхування; 3) посилені розвиток та зміна самої ролі перестраховування; 4) зростання державної активності у галузі страхування; 5) розвиток обов'язкового страхування. Ці особливості В. К. Райхер виділяє для буржуазного типу страхування у період імперіалізму [10, с. 118] (кінець XIX–початок XX ст.).

З певним відставанням від інших країн Європи розвивалося правове регулювання страхових відносин у Російській імперії. Одним із перших вчених, хто звернув увагу на майже повну відсутність законодавства, що регулює страхову діяльність, був О. Г. Гойхбарг. Так, у своїй монографії «Джерела договірної страхового права» [19] він звертає увагу на те, що страхового законодавства в Росії майже не існує, за винятком законодавства, що регулює морське страхування. Водночас відбувається активний розвиток та функціонування страхових компаній та товариств, діяльність яких, беззаперечно, потребує регулювання. Проте, незважаючи на нагальну потребу в цьому законодавстві, з об'єктивних причин воно в дореволюційний період так і не було прийнято.

За класифікацією В. К. Райхера, з 1917 р. настає новий етап розвитку страхової справи – радянський соціалістичний тип страхування, який, на думку вченого, має беззаперечні переваги порівняно з попередніми типами. Так, з 1918 р. у Росії відбувається процес загальної націоналізації та мінімізації комерційної діяльності приватних суб'єктів, внаслідок чого Постановою ЦВК та РНК СРСР від 18 вересня 1925 р. затверджується Положення про державне страхування в СРСР, яким устанавлюється, що страхування всіх видів є державною монополією [18, с. 12].

Водночас, у 20–30 рр. XX ст. переважна більшість постанов, декретів, інструкцій, положень продовжували

використовувати принципи становлення та функціонування класичної страхової справи, запозиченої із дореволюційної доби. Чергові зміни в страховій справі розпочинаються у 1929 р. і остаточно завершуються на початку 1931 р. Класовий принцип майнового страхування, актуалізований у зв'язку з колективізацією сільського господарства, фактично ліквідував будь-які рештки попередньої системи страхування. Зникли навіть терміни («премія», «превенція», «тариф премій», «страхова оцінка»), які були характерні для 20-х років [20, с. 32].

Існують різні думки щодо розвитку інституту страхування в радянський період. Зазначається, що «з 1917 р. до моменту краху СРСР його розвиток було призупинено, а в даний час він знову повертається і набирає сили» [21, с. 43]. Натомість, В. М. Юрах стверджує протилежне, що інститут страхування в радянський період був удосконалений, а фінансово-правова складова цього інституту була уніфікована саме в цей період [22].

Подібні думки фахівців надають підставу говорити про неоднозначність та суперечливість оцінки історико-правового становлення та розвитку страхового законодавства в радянський період розвитку вітчизняної юриспруденції.

Проте не можна відкидати ті значні здобутки, що мала наука цивільного права в радянські часи загалом і в сфері страхування зокрема. Основна увага радянських вчених-цивілістів К. А. Граве, О. С. Юффе, Д. А. Лунца, К. Г. Воблого, В. К. Райхера, В. І. Серебровського та інших науковців цього періоду була спрямована здебільшого на дослідження цивільно-правових проблем у сфері страхування, місця і ролі страхового права у структурі вітчизняної правової системи. Більшість цих досліджень є класикою цивілістики та активно використовуються і нині.

У 1958 р. відбулася реорганізація системи органів державного страхування, за якою страхова справа передавалася у відання міністерств фінансів союзних республік. Структурні зміни, що сталися, у цілому не порушували єдності страхової справи, адже правове регулювання страхування в республіках здійснювалося на підставі єдиного союзного законодавства, за єдиними правилами та інструкціями Міністерства фінансів СРСР. У свою чергу, Цивільний кодекс УРСР від 18.07.1963 р. містив главу 31 «Державне страхування» (ст. 369–373) [25], зі змісту якої випливала імперативна роль держави в галузі страхування із відповідними владними повноваженнями. Така ситуація зберігалася аж до розпаду СРСР.

До 1988 р. в Україні, як і в інших колишніх республіках СРСР, існувала монополія двох державних страхових компаній: Держстраху та Індержстраху. Функції страховика на території України виконувала система Укрдержстраху. Закон СРСР від 26 травня 1988 р. «Про кооперацію в СРСР» дав поштовх до демонополізації страхової справи в СРСР [18, с. 13], а з розпадом СРСР кожна країна стала сама вирішувати всі питання стосовно організації страхової діяльності.

До набуття Україною статусу незалежної держави страхування здійснювалося на її території згідно з економічними, соціальними та правовими умовами, що

існували відповідно у періоди – Київської Русі, двох імперій – Російської та Австро-Угорської, а згодом колишнього СРСР.

Період 1990–1993 рр. характеризувався бурхливим зростанням кількості страхових компаній в умовах невпорядкованого законодавства. З виходом у травні 1993 р. Декрету Кабінету Міністрів України «Про страхування» [23] та створенням восени 1993 р. Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю починається новий етап розвитку страхового ринку України. 7 березня 1996 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про страхування» [24], який на сьогодні є головним законодавчим актом у цій галузі правовідносин (діє в редакції 2001 р.). Цей Закон закріплює основні поняття та засади страхової діяльності.

Сучасний етап становлення страхування у незалежній Україні, який відбувається і нині, безумовно відображає і втілює у собі певні елементи попередніх періодів розвитку страхування, страхових правовідносин та страхової діяльності в цілому.

За результатами дослідження та аналізу існуючих підходів до розуміння історичних передумов виникнення страхування, страхових правовідносин та відповідних джерел правового регулювання вдалося дійти таких висновків.

У сучасній науці існує безліч поглядів і думок щодо страхування. Кожен етап розвитку нашої держави знайшов безпосереднє втілення у постулатах страхування, він також вплинув на особливості трактування самого поняття страхування та страхових правовідносин.

З набуттям незалежності Україна стикається з проблемою здійснення страхової діяльності за правилами, які притаманні країнам з ринковою, а не адміністративною системою управління. Саме налаштування на новий формат відносин відбувалося майже десятиліття. Процес нормативного регулювання страхування, страхових відносин та страхової діяльності не завершився і триває донині. Безпосереднє удосконалення нормативної бази в сфері страхування неможливо без урахування світового досвіду передумов виникнення та формування страхування в цілому та страхової діяльності зокрема. Це дає змогу не повторювати помилки минулих часів та перейняти перевірену часом практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Історія страхування: Підручник* / С. К. Реверчук, Т. В. Сива, С. І. Кубів, О. Д. Вовчак: За ред. С. К. Реверчука. – К.: Знання, 2005. – 213 с.
2. *Базилевич В. Д.* Страхування / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К.: Знання, 2002. – 216 с.
3. *Вобль К. Г.* Основы экономики страхования / Репринтное издание. – М.: Издательский центр «Анкил», 1995. – 232 с.
4. *Історія страхування: Підручник* / С. К. Реверчук, Т. В. Сива, С. І. Кубів, О. Д. Вовчак: За ред. С. К. Реверчука. – К.: Знання, 2005. – 213 с.
5. *Каишкарьова О. В.* Історико-правовий аналіз страхування як ланки фінансової системи // *Право і безпека*. – 2011. – № 5 (42) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pib/2011_5/PB-5/PB-5_5.pdf.
6. *Кінашук Л. Л.* Страхування: теорія та практика

проведення. Монографія. – К. – Атіка, 2004. – 112 с.

7. *Крюков В. П.* Очерки по страховому праву. Систематическое изложение и критика юридических норм страхового дела. – Саратов: Книгоиздательство В. З. Ясанова, 1925. – 156 с.

8. *Манэс А.* Основы страхового дела. Репринтное издание 1909 г. – М.: Анкил, 1992. – 108 с.

9. *Мачуський В. В.* Історико-правові основи виникнення страхування: Руська правда і Жалувана грамота містам // *Юридична Україна: правовий часопис*. – 2007. – № 10. – С. 10–16.

10. *Райхер В. К.* Общественно-исторические типы страхования. – М.: Изд-во академии наук СССР, 1947. – 282 с.

11. *Серебровский В. И.* Избранные труды по наследственному и страховому праву. Изд. 2-е, испр. М.: «Статут», 2003. – 558 с.

12. *Шершеневич Г. Ф.* Курс торгового права. Т. II. Товар. Торговые сделки. – М.: «Статут», 2003. – 544 с. – (Классика российской цивилистики) – Главы о страховании V–VI.

13. *Гаманкова О. О.* Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / О. О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2009. – 283 с.

14. *Страхування: Підручник* / Керівник авт. Колективу і наук. ред. С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. — 599 с.

15. *Рейтман Л. И.* Страхование дело. – М.: Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. – 528 с.

16. *Фурман В. М.* Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку: Монографія. – Київ: Наук. Думка, 2006. – 334 с.

17. *Турбина К. Е.* Теория и практика страхования. Учебное пособие — М.: Анкил, 2003. – 704 с.

18. *Страховое право: Навч. посіб.* / За ред. Ю. О. Заіки. – К.: Істина. 2004. – 192 с.

19. *Гойхбарг А. Г.* Источники договорного страхового права. – С.-Петербург, типография товарищества «Общественная польза», 1914 г. – 86 с.

20. *Латишева О. В.* Нормативно-правове регулювання радянської системи страхування в 1920–1930 рр. (історичний аспект) // *Вчені записи Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. – Серія «Юридичні науки». Том 23(62). – 2010. – № 1. – С. 27–34.

21. *Пацурківський П., Гаврилюк Р., Хошуляк В.* Пострадянська наука фінансового права: деякі підсумки та перспективи розвитку // *Юридична Україна*. – 2006. – № 6. – С. 39–45.

22. *Юрах В. М.* Фінансово-правові засади страхування в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Юрах Віталій Михайлович; Одеська національна юридична академія. – О., 2008. – 19 с.

23. *Декрет КМУ «Про страхування»* від 10 травня 1993 року №47-93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.ligazakon.ua/document/view/KMD93047>. – Заголовок з екрану.

24. *Про страхування: Закон України* від 7 березня 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

25. *Цивільний кодекс УРСР* від 18.07.1963 № 1540-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1540-06/page6>. – Заголовок з екрану.

The historical and legal preconditions of insurance's origin, insurance legal relations and sources of legal regulation of these relations are analysed. Particularly the emergence and the development of insurance legal relations within the territory of modern Ukraine are researched.

Проведён историко-правовой анализ предпосылок возникновения страхования, страховых правоотношений и соответствующих источников правового регулирования этих отношений. Исследовано возникновение и развитие страховых правоотношений на территории современной Украины.

СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА ДИТИНУ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Левківський Б. К.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
відділу проблем приватного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті розглядаються окремі аспекти нормативного регулювання аліментних правовідносин дітей та батьків. Проаналізовано процесуальні можливості своєчасного забезпечення дитині утримання, задоволення її повсякденних потреб на достатньому рівні з урахуванням її віку. Запропоновані шляхи удосконалення чинного законодавства України.

Ключові слова: забезпечення потреб дитини, аліменти, судовий захист, спрощення процедури стягнення аліментів.

Утримання дитини є моральним, соціальним та юридичним обов'язком батьків, оскільки дитина в силу своїх фізіологічних особливостей залежна від батьків, потребує сумлінного виконання батьками покладених на них обов'язків. Протягом тривалого часу людство, спостерігаючи за виконанням батьківських обов'язків щодо утримання дитини, напрацьовувало певні правила, яких мають дотримуватися батьки, методи та процедури захисту права дітей на утримання, засоби впливу на батьків, які неналежно виконують свої обов'язки.

Ще римські юристи приділяли значну увагу питанням регулювання відносин у сім'ї між її членами. Починаючи з часів принципату, за римським правом було передбачено взаємні аліментні обов'язки між батьками та дітьми, визначаючи аліменти як зобов'язання із забезпечення їжею, одягом, житлом, тобто тим, без чого неможливо фізично існувати, при цьому не відносячи до зазначених обов'язків питання навчання [1, с. 45, 381].

Із розвитком юридичної науки до складу аліментів, обов'язкової їх частини, гарантованої законом, починають включати і видатки на навчання дитини. Зокрема, за законодавством Російської імперії, до складу якої входила значна частина сучасної України, був передбачений обов'язок обох батьків щодо утримання дитини, при цьому цей обов'язок визначався їх солідарним обов'язком. А відтак, за відсутності коштів у одного з батьків, обов'язок щодо утримання дитини покладался повністю на іншого [2, с. 320].

За часів перебування України в складі СРСР питання регулювання аліментних правовідносин здійснювалося як на загальнодержавному рівні Засадами законодавства про шлюб та сім'ю СРСР, так і на рівні республіканських нормативних актів. В Україні діяв Кодекс про шлюб та сім'ю Української СРСР, в якому питання аліментних правовідносин батьків і дітей було винесено в окрему главу.

Із набуттям Україною статусу незалежної держави розпочалося створення нового законодавства. Відповід-

но до Конституції України кожна особа має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг та житло (ст. 48). Сімейний кодекс України (надалі – СК), розвиваючи положення Конституції, закріплює обов'язок батьків утримувати дитину до її повноліття (ст. 180 СК). З метою забезпечення інтересів дитини в сімейному законодавстві закріплено низку новел, які дозволяють врегулювати відносини між батьками щодо виховання дитини договором, визначати за домовленістю спосіб виконання обов'язку щодо її утримання (ст. 181 СК), передбачено можливість відрахування коштів на утримання дитини за власної ініціативи того з батьків, який проживає окремо від дитини (187 СК), норма, закріплена ст. 189 СК, передбачає можливість батьків врегулювати питання щодо виплати коштів на утримання дитини договором.

Україна ратифікувала більшість міжнародних документів, які на міжнародному рівні закріплюють права дитини на утримання на належному рівні, з урахуванням її вікових потреб. Нині можна стверджувати, що норми матеріального права, які регулюють аліментні правовідносини батьків і дітей, закріплені в чинному законодавстві України, достатньою і, головне, можливою мірою врегульовують дані відносини.

Проблема існує не з нормативним закріпленням на рівні матеріального права, прав дитини на утримання та визначення способів та обсягів надання такого утримання, а із можливістю реалізації учасниками цих правовідносин наданих їм прав, своєчасним впливом на недобросовісного носія обов'язку, який не виконує покладених на нього батьківських функцій з утримання дитини, забезпечення їй належних умов життя, через правові механізми.

На жаль, сучасні правові механізми забезпечення дитині утримання, закріплені в чинному законодавстві України, не ефективні. Саме розробка нових правових механізмів та удосконалення існуючих дозволить сво-